

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta

Eduskunnan sosiaali- ja terveystieteiden valiokunta, kuulemistilaisuus 27.2.2024

Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi alkoholilain 17 ja 26 §:n muuttamisesta

Terveystieteiden ja hyvinvoinnin laitos (THL) kiittää mahdollisuudesta antaa lausunto otsikossa mainitusta esityksestä.

Hallituksen esityksessä (HE 7/2024 vp) ehdotetaan, että alkoholijuomien vähittäismyyntiä koskevia säännöksiä muutettaisiin sallimalla luvanvaraiseen vähittäismyyntiin enintään 5,5 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävien alkoholijuomien lisäksi myös enintään 8,0 tilavuusprosenttia etyylialkoholia sisältävät käymisteitse valmistetut alkoholijuomat.

THL esittää huolensa seuraavista näkökulmista eikä näillä perusteilla kannata hallituksen esityksessä esitettyjä muutoksia.

Uusien vahvempien juomalajien myyntipaikat moninkertaistuisivat

Mikäli nykyiset vähittäismyyntiluvan haltijat myisivät esityksen mukaisesti jatkossa enintään 8-prosenttisia käymisteitse valmistettuja alkoholijuomia, kasvaisi näiden juomien myyntipaikkojen lukumäärä 17-kertaiseksi verrattuna nykyisten Alkojen määrään. *Tutkimustiedon mukaan jo huomattavasti pienempi prosentuaalinen kasvu myyntipaikkojen määrässä aiheuttaa saatavuuden lisääntymisen myötä myös alkoholin kulutuksen kasvua.*

Vaikutukset alkoholin kokonaiskulutukseen olisivat alkoholihaittojen kannalta vääränsuuntaisia

Arvioitaessa esityksen vaikutuksia suomalaisten alkoholinkulutukseen hyvä vertailukohta on vuosien 2017/2018 alkoholilain uudistus. Nyt käsillä oleva muutoksen voidaan arvioida olevan suuruusluokaltaan hieman alle puolet edellisestä, kun mittarina on lakimuutoksia edeltänyt Alkon myynti (sataprosenttisena alkoholina).

Vuoden 2018 uudistus lisäsi tuolloin uusien yksityiseen vähittäismyyntiin tulleiden alkoholijuomien myyntiä merkittävästi. Kuluttajien kiinnostus kohdistui etenkin 4,8–5,5-prosenttisiin oluisiin ja juomasekoituksiin, joiden myynti kasvoi yli 500–600 prosenttia. Oluissa uudet tuotteet korvasivat aiempia miedompia oluita. Kaiken kaikkiaan alkoholilain itsenäisen vaikutuksen on arvioitu olleen noin kolme prosenttia tilastoitua alkoholinkulutusta lisäävä.

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

Voidaan arvioida, että nyt esitetty muutos merkitsisi 5,6–8-prosenttisten alkoholijuomien saatavuuden ja myynnin moninkertaistumista. Etenkin toteutettuna yhdessä olutveron alentamisen kanssa olutvalikoiman runsastuminen ja vahventuminen vaikuttaisivat erityisesti miehiin, jotka jo nyt kärsivät alkoholihaitoista huomattavasti naisia enemmän.

Sitä, missä määrin markkinoille tulevat uudet vahvemmat alkoholijuomat syrjäyttäisivät nykyisin saatavilla olevia miedompia alkoholijuomia, on vaikea arvioida. *Kaiken kaikkiaan vaikutukset kokonaiskulutukseen voisivat todennäköisesti olla lyhyellä aikavälillä suhteellisen vähäisiä, mutta ne ovat vääräsuuntaisia väestön hyvinvoinnin, terveyden ja turvallisuuden kannalta.*

Alaikäiset altistuisivat laajenevalle ja vahvenevalle alkoholijuomien tarjonnalle

ESPAD-tutkimuksen mukaan suomalaiset alaikäiset pojat juovat eri alkoholijuomista kaikkein useimmin olutta ja tytöt juomasekoituksia ja siideriä. Alaikäisten yleisin tapa hankkia alkoholijuomia on kavereiden avustuksella tai tarjoamana, mikä on helpompaa tavallisista kaupoista, koska niitä on enemmän ja ne ovat lähempänä.

Vuoden 2018 lakimuutoksen yhteydessä alaikäisten nuorten raittiuden vähenemiskehitys pysähtyi vuosien 2017 ja 2019 välillä. Lisäksi tytoilla juomasekoitusten kulutus kasvoi ja kerralla juodut alkoholimäärät lisääntyivät.

Uusien vahvempien alkoholijuomien myynti päivittäistavarakaupassa altistaisi alaikäiset aikaisempaa laajemmalle ja vahvemmalle alkoholijuomien tarjonnalle. Päivittäistavarakauppaan voi lisäksi tulla vahvempia makeahkoja viinipohjaisia juomia, jotka voivat houkutella tyttöjä siinä missä muutkin heidän suosimansa makeahkot alkoholijuomat. *Nuoria suojeltaisiin alkoholin haitoilta nyt suunniteltua paremmin, jos päivittäistavarakaupassa myytävien alkoholijuomien vahvuuden ylärajaa ei nostettaisi 5,5 prosentista.*

Riskikäyttäjät ja muut haavoittuvat ryhmät altistuisivat lisääntyvälle myyntityöstämiselle ja alkoholihaitoille

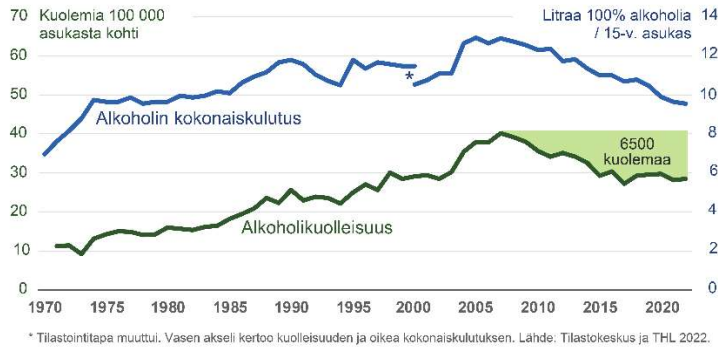
Nykyistä väkevämpien alkoholijuomien myynti tavallisissa ruokakaupoissa altistaisi kaikki asiakkaat aikaisempaa mittavammalle alkoholijuomien myyntityöstämiselle. Tämä todennäköisesti lisäisi heräteostoja ja syventäisi erityisesti alkoholiongelmia kokevien ihmisten yhteiskunnallista eriarvoisuutta.

Vuoden 2018 alkoholilain uudistuksen myötä alkoholikuolleisuus kasvoi, vaikka alkoholin kokonaiskulutus pysyi ennallaan (katso kuvio). Tämä viittaa siihen, että juuri runsaasti alkoholia käyttävät lisäsivät kulutustaan. On todettu, että kansallisen alkoholipolitiikan muutokset vaikuttavat eniten pienituloisimpaan tuloviidennekseen, ja onkin syytä olettaa, että esitetyn alkoholilain muutoksen haitalliset vaikutukset kohdistuisivat jälleen voimakkaimmin pienituloisiin miehiin. *Alkoholin lisääntyvälle myyntityöstämiselle*

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

altistuminen koskisi siis alaikäisten nuorten lisäksi myös muita haavoittuvassa asemassa olevia.

Kuvio. Alkoholinkokonaiskulutus ja alkoholikuolleisuus Suomessa 1970–2022, sekä säästettyjen alkoholikuolemien lukumäärä vuoden 2007 jälkeen (vihreällä)

Alkoholiverotuksen liikkumavara on pian käytetty

Vuoden 2018 alkoholilain uudistuksen yhteydessä toteutetut alkoholiverotuksen korotukset olivat keino torjua muutoksista aiheutuvia haittoja. Myös nyt hallitus suosii alkoholipoliittisista keinoista alkoholiverojen korottamista. Alkoholijuomien hintoja korottava verotus on kannatettava ja valtion kannalta kustannusvaikuttava keino vähentää alkoholin kulutusta ja haittoja. *Alkoholiverotus on Suomessa kuitenkin jo kansainvälisesti korkealla tasolla, joten sen hyödyntämismahdollisuudet tulevana vuosina ovat rajalliset.*

Uudistus rasittaisi jo ennestään ylikuormittunutta sote-järjestelmää

Vuonna 2018 voimaan tullut alkoholilain uudistus lisäsi päihdepalveluiden tarvetta, mihin sosiaali- ja terveystalvuelujärjestelmä ei täysin pystynyt vastaamaan: vuosina 2018–2020 alkoholin aiheuttamia kuolemia oli yhteensä lähes 450 enemmän kuin jos niiden lukumäärä olisi pysynyt vuoden 2017 tasolla.

THL pitää alkoholin saatavuuden lisäämistä hyvin ristiriitaisena terveyttä edistävien yhteiskunnallisten tavoitteiden kanssa; ja erityisen huolestuttavana tilanteessa, jossa sosiaali- ja terveydenhuollon palveluihin kohdistuu isoja säästöpainetta ja hyvinvointialueet kärsivät henkilöstövajeesta. Jos alkoholinkäytön vuoksi hoidettavien määrä lisääntyy alkoholipoliittisten uudistusten myötä, tämä voi entisestään pidentää hoitojonoja muista syistä hoitoon hakeutuvilla. Suomi on myös vahvasti jakautunut alueittain, ja alkoholisairastavuus kuormittaa palvelujärjestelmää eri tavoin eri osissa maata. Alkoholisairastavuusindeksi vaihteli vuosina 2019–2021 Pohjois-Karjalan 148,4:n ja Pohjanmaan 54,5:n välillä. Niinpä alkoholiongelmien aiheuttama kuormitus hyvinvointialueille on eri suuruusluokkaa eri puolilla maata.

Katariina Warpenius ja Pia Mäkelä

23.2.2024

Alkoholin myynnin avaaminen yksityiselle kilpailulle kasvattaa kestävyysvajetta

Sosiaali- ja terveysministeriö valmistelee lukuisia muita hallitusohjelman mukaisia muutoksia alkoholilakiin, jotka toteutuessaan lisäävät alkoholijuomien saatavuutta ja myynninedistämistä. Muutokset koskevat muun muassa kotimaisten alkoholijuomien tuottajien valmistuspaikalta tapahtuvan vähittäismyynnin laajentamista, rajat ylittävän etämyyntimenettelyn selkiyttämistä sekä alkoholijuomien verkkokaupan ja kotiinkuljetuksen sallimista. *Näiden muutosten kokonaisvaikutusta olisi tarpeen arvioida myös siitä näkökulmasta, miten ne vaikuttavat valtion yksinoikeusjärjestelmän toimintaedellytyksiin, ja sitä kautta edelleen alkoholin kulutukseen ja väestön hyvinvointia, terveyttä ja turvallisuutta uhkaaviin haittoihin.*

Kaiken kaikkiaan hallituksen esityksessä ei siis ole kyse ainoastaan alkoholijuomalajien myynnin prosenttirajan muuttamisesta yksityisessä vähittäismyynnissä, vaan askeleesta kohti valtion yksinoikeusjärjestelmän asteittaista purkamista. Yksinoikeusjärjestelmän purkamisella olisi kansainvälisen tutkijaryhmän mukaan mittavia vaikutuksia alkoholin kulutukseen ja erilaisiin alkoholihaittoihin.

Kansainvälisen tutkimuskirjallisuuden mukaan alkoholin vähittäismyynnin yksinoikeusjärjestelmä kuuluu alkoholihaittojen vähentämisen parhaisiin käytäntöihin ja alkoholimyymlöiden voimakas lisääntyminen melko johdonmukaisesti lisää sekä alkoholin kulutusta että haittoja. Maailman terveysjärjestö WHO pitää pohjoismaista, alkoholin valtiollisen yksinoikeusjärjestelmän mallia hyvänä esimerkkinä muille maille alkoholihaittojen vähentämiseksi, koska se hillitsee kulutusta rajoittamalla myyntipisteiden lukumäärää (fyysisen saatavuuden sääntely), hillitsemällä hintakilpailua ja muuta markkinointia ja ohjaamalla myyntiä erikoisliikkeisiin.

Nykyinen alkoholijuomien valtion yksinoikeusjärjestelmä on tärkeä osa myös kestävyysvajeen selättämisessä: valtion yksinoikeusjärjestelmän ansiosta harvempi suomalainen joutuu pois työelämästä tai kuolee työikäisenä alkoholiongelmiensa vuoksi kuin jos siirryttäisiin yksityiseen myyntijärjestelmään. Tämä on myös elinkeino- ja työelämän etu.

Pääjohtaja

Mika Salminen

Osaston johtaja (vt.)

Anu Muuri